

ФІНАНСОВА СТІЙКІСТЬ МАЛОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ В УМОВАХ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ

Економіка України, зокрема її малий та середній бізнес (МСБ), функціонує в умовах надзвичайно високої невизначеності, спричиненої триваючими воєнними діями. Дослідження кажуть, що лише за 2022 рік сектор МСБ втратив близько третини оборотних коштів, що свідчить про критичну потребу у пошуку нових джерел фінансової стійкості. Головною перешкодою для відновлення та розвитку залишається гостра нестача фінансових ресурсів, яку лише посилюють такі фактори, як низький платоспроможний попит населення, обмежений доступ до класичних банківських кредитів та брак власного капіталу. Феномен невизначеності набув системного характеру, тісно переплітаючи макроекономічні, фінансові, регуляторні та технологічні виклики в єдине стресове середовище для ведення будь-якої бізнесової діяльності [1].

Фінансові складнощі, з якими стикаються українські малі підприємства, мають різні форми та ступень гостроти залежно від географічного розташування бізнесу та його специфіки. Для більшості компаній МСБ спільною та дуже болючою проблемою є повна відсутність довгострокових та доступних за ціною ресурсів, необхідних для проведення модернізації виробництва, закупівлі нового обладнання та простої підтримки поточних оборотних коштів. Підприємства, які були змушені переміститися в інші регіони, стоять перед практичною неможливістю знайти кошти для організації діяльності на новому місці. Однак найскладніша ситуація склалася, безсумнівно, для бізнесу, що залишився в прифронтових зонах, який потребує значних, часто непідйомних інвестицій для відбудови зруйнованої інфраструктури, будівель та обладнання. Серед основних викликів, що унеможливають стабільну роботу для малих підприємств, залишаються різкі коливання попиту, постійне зростання вартості сировини та енергоносіїв, нестабільність податкового та іншого законодавства, обмежений доступ до кредитних ліній та гострий брак кваліфікованих кадрів, частково через мобілізацію, частково через міграцію [1].

Варто особливо наголосити, що окрім зовнішніх, об'єктивних чинників, існують і внутрішні проблеми фінансової стійкості, які різко загострилися під час кризи. Багато малих підприємств традиційно неефективно керують оборотними коштами, не мають сформованих фінансових резервів на «чорний день» і часто недостатньо обізнані про альтернативні джерела фінансування, окрім банківських кредитів. Через це навіть за сприятливих ринкових умов, коли з'являються нові можливості, бізнес часто не може ними скористатися через елементарний брак вільних коштів. Особливо чітко ця проблема проявляється в сезонних галузях, де потрібно заздалегідь створювати значні фінансові запаси для підтримки операційної діяльності в періоди закономірного спаду.

У відповідь на ці виклики держава впровадила низку регуляторних і фінансових механізмів підтримки. Основною лінією допомоги стала державна програма пільгового кредитування «Доступні кредити 5-7-9%». На квітень 2023 року в її межах було укладено понад 24 тисячі кредитних договорів на суму понад 96 млрд грн, більшість з яких були спрямовані на антикризові та антивоєнні потреби бізнесу. Паралельно, істотну роль відіграє грантова підтримка від міжнародних інституцій, таких як Європейська комісія, USAID та GIZ. Ця допомога орієнтована на малі та середні підприємства практично в усіх галузях, з особливим акцентом на аграрному секторі та ІТ-індустрії, які вважаються пріоритетними для швидкого відновлення економіки країни. [1].

Однак, Незважаючи на значні зусилля, аналіз динаміки банківського кредитування МСП за 2021-2023 роки показує зниження доступності кредитних ресурсів як за обсягами, так і за вартістю. Найбільше скорочення кредитного портфеля відбулося в сегменті середніх

підприємств (на 30%), які традиційно є найбільшими роботодавцями. Вартість кредиту для них же зросла найбільш значно – на 47,1%. Ці цифри чітко підтверджують тезу про те, що існуючих механізмів державної підтримки все ще недостатньо для повноцінного та всебічного забезпечення фінансової стійкості МСП. Банківські кредити залишаються формально доступними, але на практиці вони сильно обмежені для більшості малих підприємств через високі вимоги до забезпечення, короткі терміни погашення та непередбачуваність відсоткових ставок. [1].

Істотною та часто недооціненою перешкодою є глибокі структурні диспропорції на вітчизняному фінансовому ринку. Банківська система, будучи найрозвиненішим сегментом фінансового посередництва в Україні, фактично відійшла від своєї першочергової функції – кредитування реального сектору економіки. Це легко пояснити наявністю більш привабливих і на порядок менш ризикованих активів, зокрема державних цінних паперів. Виходить, що сама держава через масовий випуск облігацій для фінансування оборонних витрат фактично конкурує з реальним сектором за вільними банківськими ресурсами, створюючи додатковий тиск на відсоткові ставки та ще більше обмежуючи і так небагату кредитну пропозицію для МСП.

Проте, крім зовнішньої допомоги, ключову роль відіграє внутрішня спроможність бізнесу до адаптації. Яскравим прикладом є досвід ТОВ «КЖХ», яке спеціалізується на виробництві будівельних виробів з пластмас. Незважаючи на збитковість у 2020-2021 роках, у 2022 році підприємство продемонструвало різкий стрибок: доходи зросли з 75 тис. грн до 964,4 тис. грн, а операційний збиток перетворився на чистий прибуток у 647,2 тис. грн. Таке відновлення стало можливим завдяки гнучкості, мобільності та здатності швидко переналагодитися на потреби ринку в нових умовах, зокрема, відновивши роботу у звільнених районах Київської області [2].

Таким чином, подолання наслідків невизначеності вимагає комплексного підходу, що поєднує інституційну стабільність, цифрову трансформацію та розвиток співпраці. Насамперед, необхідно кардинально розширити джерела фінансування через розвиток небанківських інструментів, таких як довгострокове кредитування інноваційних проектів з державними гарантіями, регіональні венчурні фонди та мікрофінансові установи. По-друге, критично важливою є прискорена цифровізація, оскільки інтеграція цифрових рішень (CRM, ERP, онлайн-продажі) - це ключовий фактор стійкості до зовнішніх шоків. По-третє, розвиток компетенцій через створення мережі центрів цифрових навичок для підприємців дозволить підвищити ефективність управління ресурсами в умовах кризи. І, нарешті, стимулювання партнерств через формування кластерів та асоціацій сприятиме обміну знаннями, зниженню витрат через спільні закупівлі та спільному виходу на нові ринки. Отже, перетворення невизначеності з загрози на можливість розвитку дозволить українському малому бізнесу не лише вижити в найскладніших умовах, але й стати міцнішим, більш конкурентоспроможним та готовим до нових викликів майбутнього [3].

Перелік посилань:

1. Фінансові джерела стійкості українських підприємств в умовах невизначеності [Електронний ресурс] / І. Соколовська, О. Сивик // Вчені записки Університету «КРОК». – 2023. – № 4(72). – С. 39-46. – Режим доступу до ресурсу: <https://doi.org/10.31732/2663-2209-2023-72-39-46>
2. Підвищення стійкості фінансового стану суб'єктів малого бізнесу [Електронний ресурс] / Б. І. Леонова, О. А. Островська, В. В. Круш // Економіка та суспільство. – 2023. – № 56. – С. 65-72. – Режим доступу до ресурсу: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-56-65>
3. Вплив невизначеності на розвиток малого бізнесу в Україні [Електронний ресурс] / О. Н. Біннатів // Публічне управління і політика. – 2025. – № 9(13). – Режим доступу до ресурсу: <https://www.eu-scientists.com/index.php/pmap/article/view/412?articlesBySimilarityPage=10>